

Vertegenwoordiging om het volk op afstand te houden

Het essay “Tegen verkiezingen” van David van Reybrouck is de meest interessante politiek-bestuurlijke publicatie van de laatste jaren. De provocerende titel is goed gekozen. Van Reybrouck laat zien dat oorspronkelijk verkiezingen als weinig democratisch instrument werden gezien. Tot het einde van de 18^e eeuw golden verkiezingen als een aristocratische selectiemethode, een manier om binnen een homogene groep een vertegenwoordiger te bepalen. Een vertegenwoordiging van een grotere, heterogene groep kon het beste via loting geschieden. Bij een verkiezing kan immers alleen uit een beperkt aanbod worden gekozen, wat het geheel oligarchische trekjes geeft. Na de Franse en Amerikaanse revolutie kantelt het beeld en komen verkiezingen op als middel om volksvertegenwoordigingen te vormen. Van Reybrouck toont ook dat die revoluties nooit bedoeld waren om een democratie in de zin van “het volk regeert” te ontwikkelen. Sterker nog, James Madison, vader van de Amerikaanse grondwet en John Adams, de tweede Amerikaanse president stonden uiterst huiverig tegenover democratie. Het leidde in hun ogen alleen maar tot ellende. In de Franse grondwetgevende debatten werd het begrip democratie nooit gebruikt. De elites hadden teveel te verliezen. En juist om die belangen te kunnen beschermen kwamen verkiezingen in beeld, vanuit de gedachte dat zo de meest wijze mensen gekozen werden: “... *men who possess most wisdom to discern, and most virtue to pursue, the common good of society ...*” zoals Madison schreef. Volksvertegenwoordigingen zijn met andere woorden nooit bedoeld om het volk te laten regeren, maar juist om dat volk op afstand te houden. Dat het stemrecht daarbij aan velen werd onthouden – vrouwen, slaven, armen en in de VS indianen – maakt het beeld niet fraaier.

Mogelijk heeft u zich ook al wel eens afgevraagd waarom u de mensen die daadwerkelijk de macht hebben, zoals ministers, gedeputeerden en wethouders niet direct mag kiezen. Waarom kan dat alleen indirect, waarbij u mag stemmen voor de leden van de Kamer, Provinciale Staten of de gemeenteraad en daarna maar moet zien wat er gebeurt? Even los van de vraag of die gekozenen inderdaad de “beste en meest wijze” mensen zijn: waarom zitten die volksvertegenwoordigers tussen mij en degenen die macht over mij uitoefenen? De basisgedachten achter volksvertegenwoordigingen zijn al dubieus, maar als verschijnsel is dat instituut tegenwoordig achterhaald. De samenleving bestaat uit hoogopgeleide, mondige mensen die veel vraagstukken ook zelf wel op kunnen lossen. De informatie over vraagstukken en mogelijke oplossingen is buiten het bestuur en de overheid vaak beter en actueler dan daarbinnen. Bestuur en ambtelijke organisatie hebben allang het monopolie op kennis verloren. Nieuwe media, nieuwe technologieën en nieuwe manieren van denken maken het prima mogelijk bestuurders zoals wethouders direct te kiezen en direct te controleren. De stap naar loting is waarschijnlijk nog veel te groot, maar met de geïnstitutionaliseerde angst van bestuurders voor degenen die zij besturen moet het maar eens afgelopen zijn. De bufferfunctie van de volksvertegenwoordiging getuigt van misplaatst wantrouwen tegen burgers. Elders in de wereld zijn mooie voorbeelden hoe het met bijvoorbeeld direct gekozen wethouders en zonder gemeenteraad kan. Zo bestaat het stadsbestuur van Phoenix (VS, 1,5 miljoen inwoners) uit 8 direct gekozen wethouders en een burgemeester.

Natuurlijk stuiten zulke ideeën direct op weerstand bij gevestigde politieke partijen. Want wat is nog hun betekenis als er geen functies meer te verdelen zijn – volksvertegenwoordigers zijn immers primair partijvertegenwoordigers. En omdat het deze mensen zijn die over veranderingen moeten besluiten, zal het vast nog wel even duren. Maar misschien komt er nog eens een minister van Binnenlandse Zaken die de moed heeft los te komen van zijn eigen partij en experimenten met wezenlijk andere vormen van democratie te starten.

Marcel van Dam

SC, 26 augustus 2014